

Pomemben prispevek k iskanju resnice

Nedavno odkritje žrtev v množičnem grobu v Barbarinem rovu (Huda Jama) v Sloveniji je to mlado državo čustveno izredno razburilo in sprožilo številna težavna vprašanja. Davno pred tem odkritjem pa so bile številne diskusije, publikacije in prireditve o drugih krajih v Republiki Sloveniji, kjer naj bi bilo po navedbah ljubljanskega muzeja za novejšo zgodovino še blizu 600 množičnih grobišč, npr. Teharje, Kočevski Rog in še druge.

Češko javnost buri v teh tednih pravkar izšla knjiga, v kateri postavlja Jiří Gruša, nekdanji češki veleposlanik na Dunaju, povojnega češkoslovaškega predsednika Edvarda Beneša v povsem novo luč (ključni besedi: Beneševi dekreti in izgon sudetskih Nemcev). Podobno bi mogli reči o šele v našem času odprti grobovih španske državljanske vojne ali o vedno ostrejšem razpravljanju o 30.000 „pogrešanih“ v Argentini. V mojem sedanjem delovnem območju, v Bosni in Hercegovini, še vedno aktivno iščejo tisoče pogrešanih, celo v Srebrenici je bila pokopana šele polovica od več kot 8.000 žrtev, samo lani več kot 700. Zakaj ta skoraj globalni izbruh oz. nenadna sla po osvetlitvi temnih zgodovinskih poglavij, da se pozabljeno, skoraj izgubljen ohrani za prihodnje rodove?

Za to obstaja mnogo nagibov in razlag. Od nekaterih dogodkov, npr. od španske državljanske vojne, je poteklo že mnogo časa in glavne osebe tedanjih nasprotujočih si strank so že pomrle. S tem so se emocije nekoliko ohladile. Hkrati so nam v današnjem času postali dostopnejši arhivi, kjer do zdaj to ni bilo mogoče. Tako je deloma v nekdanji Sovjetski zvezi, pa tudi v Sloveniji, kjer se prav zdaj silovito razpravlja o dostopnosti do arhivov iz vojnega in povojnega časa.

Te razprave so pomemben del razpravljanj in argumentacije, zakaj je kaj potrebno storiti ali ne. Po mojem pa je najpomembnejši in globlji razlog za iskanje novih dejstev, doslej neznanih podlag, iskanje resnice. Že v Svetem pismu beremo, da nas bo le resnica osvobodila, in ker hočemo biti svobodni ljudje, jo vedno iščemo.

V tej luči gledam tudi knjigo „Tragedija v Pliberku in Vetrinju – partizansko nasilje na Koroškem in protikomunistični begunci maja 1945“. Dr. Florian Thomas Rulitz se je lotil težavnega iskanja dejstev, tudi on skuša najti resnico in služiti resnici. Pri tem uporablja produktivno mešanico izjav tedanjih prič in na novo pregledanega materiala, ki je tako zdaj prvič dostopen širšemu krogu strokovno zainteresiranega bralstva.

Za priče nekdanjih dogodkov, predvsem pa za prizadete sorodnike in znance ne bo nikoli dovolj odgovorov in dokazov za grozodejstva, in grobišča, posebno množična grobišča povzročajo vedno veliko bolečino. A že samo vedeti za kraj grobišča omili bolečino in nekako pomiri človeka, kajti to znanje omogoči izkazati žrtvam zadnjo čast. DNK-analiza, identifikacija žrtev bi zagotovila še večje olajšanje, kot v Bosni, kjer so izbrali to pot in kjer pokopljejo žrtve šele, potem ko so jih identificirali. Po mojem mnenju se človeška civilizacija ni začela s pokončno hojo, ampak s prvim pokopom človeka.

Lep primer, kako pomembno je sorodnikom vedeti, kje so njihovi mrtvi našli zadnje počivališče, je bil tudi na Rebrci pri Železni Kapli delujoči pisatelj in duhovnik Metod Turnšek, ki je potoval vse do Moskve, samo da bi ugotovil, kje v Rusiji je padel med prvo svetovno vojno njegov oče. Zato imamo tudi številne organizacije, npr. Črni križ, ki se posvečajo izključno temu vprašanju in oskrbovanju grobov v oddaljenih področjih.

Vsebina pričujoče knjige me osebno zanima tudi zato, ker so bili starši moje žene prav tako pribežali preko Ljubelja v Vetrinj in kasneje s tisoči drugih nadaljevali pot skozi številna taborišča v Avstriji in Italiji ter dospeli v Argentino. Tako tudi dva kasnejša kardinala, Franc Rode in Alojzij Ambrožič. Moja mati je prišla tudi preko Ljubelja v taborišča Vetrinj, Peggez pri Lienzu in Špital ob Dravi ter se ustalila v Svečah v Rožu, kjer je bila nekdanj doma Katarina Pack, prva žena materinega očeta. Leta 1945 še ne dograjeni ljubeljski predor, usoda beguncev in sploh poveljna zgodovina so bili vedno predmet pogovorov v naši družini. Nikoli pa nismo govorili – ali pa le zelo redko – o množičnih grobiščih, ki so jih povzročili jugoslovanski komunisti v Avstriji. Tudi razsežnosti, dimenzije pliberške tragedije sem se šele zavedel, ko sem po izjavi o neodvisnosti Hrvaške obiskal nekaj tamkajšnjih mest in sem skoraj v vsakem mestu opazil oznako „Cesta pliberških žrtev“.

Dr. Florian Thomas Rulitz je s svojo publikacijo „močno posvetil v temo“ in skušal odgovoriti na obilo vprašanj. Prepričan sem, da bo njegova knjiga kmalu izšla tudi v hrvaščini, ker je ta tema v Republiki Hrvaški v javnih razpravah še zelo prisotna in vsaj enkrat na leto, ob spominski prireditvi na kraju „pliberških žrtev“, silovito vzplamti. Seveda bo knjiga vzbudila veliko zanimanja med zainteresiranimi bralci v Sloveniji, a ne samo v tej mladi državi, temveč tudi povsod, kjer živijo Slovenci v emigraciji.

Avtor je vsekakor pripravil publikacijo, naravnost zlato jamo za Avstrijce, ki se zanimajo za zgodovino, zlasti za Korošce. Opisani dogodki seveda niso sami po sebi koroška zgodovina kot npr. ustoličevanje koroških vojvod na Gosposvetskem polju, a zgodili so se na koroških tleh, kjer sta svetovna vojna in razvoj globalnega pomena neposredno prizadela našo

deželo, v obliki doslej deloma neznanih množičnih grobišč pa zapustila vidne sledove. Naj ta knjiga pomaga bolje razumeti bolečo zgodovino konca zadnje svetovne vojne, ko je odhajajoči, strašni totalitarni režim prišel v stik z novim totalitarnim režimom, komunizmom, ki je do svojega propada leta 1989 zaznamoval svet na mejah Avstrije.

Sveče, Avstrija, maja 2011

Valentin Inzko

visoki avstrijski diplomat, visoki predstavnik za Bosno in Hercegovino in posebni pooblaščenec EU za Bosno, predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS)

Totalitarni epicentri regije Alpe–Jadran v luči pomladi 1945 na Koroškem

Florian Rulitz v svojem hrvaškem Bleiburgu/Pliberku in slovenskem Vetrinju (Viktring) ob primeru partizanskega nasilja nad protikomunističnimi begunci v maju 1945 na Koroškem vstopa na neizmerno zapleteno problemsko polje Alpe–Jadran, na katerem so totalitarni režimi vzcveteli s fašizmom in nacionalsocializmom v obmejnih regijah Italije in Avstrije proti Jugoslaviji, z režimom na Madžarskem, v neizmernem spektru od pro-fašističnih režimov do najtršega stalinističnega titoizma pri jugoslovanskih narodih. Rulitz nas vpelje v neizmerno zapletenost položaja zlasti z opisom razvoja v Neodvisni državi Hrvaški.

Konec druge svetovne vojne ima dramatični konec na Koroškem, ki se tragično razvije v eno izmed kriznih žarišč z najbolj krvavimi neposrednimi posledicami. Rulitzevo odkrivanje zamolčanih dejstev na avstrijskem Koroškem nam nakazuje mnogo bolj krvav razvoj titoizma v Jugoslaviji. Že samo primerjava, da so v času 40-dnevne jugoslovanske okupacije Trsta in Gorice jugoslovanske oblasti ugrabile več tisoč ljudi ter jih več kot 1500 umorile, nam ilustrira, kako dramatična bi bila lahko dlje trajajoča jugoslovanska okupacija avstrijske Koroške.

Pobijanje vojnih ujetnikov in civilnih beguncev na Koroškem nakazuje krvavi proces, ki je potem v neizmernem obsegu potekal v Jugoslaviji. Slovenci imamo prešteti več kot 14.700 oseb, predvsem vojnih ujetnikov, in nekaj več kot tisoč civilistov, ki so bili pomorjeni predvsem v maju in juniju 1945. Torej več kot odstotek slovenskega prebivalstva!

Proces demokratizacije in osamosvajanja Slovenije v devetdesetih letih dvajsetega stoletja je pomembno zaznamovala tudi t. i. spravna razprava, torej nadaljevanje razkroja titoističnega tabuja, ki je prikrival zločine titoizma in varoval titoistične zločince. Čeprav do sodne obsodbe zločincev ni prišlo, pa je bilo z nekaterimi pravnimi obredi, predvsem s t. i. spravno mašo v Kočevskem rogu leta 1990, doseženo osnovno soglasje o obsodbi titoističnih pomorov vojnih ujetnikov in civilistov. Tudi zaradi tega soglasja glede zločinov in zaradi plebiscitarne odločitve za demokratično prihodnost vojna leta 1991 v Sloveniji ni bila tako krvava, kot bi lahko bila – kar nam jasno kažejo krvave balkanske vojne v devetdesetih letih 20. stoletja.

S povojnimi zločini titoizma so se v Sloveniji ukvarjale vladne in parlamentarne komisije. Njihovo delo je bilo in je še zelo odmevno, titofilne sile pa ga poskušajo ovirati in omalovaževati njihove rezultate. Vendar pa lahko povzamemo, da je v Sloveniji več kot 600 različno velikih množičnih morišč in grobišč z verjetno okoli 100.000 umorjenimi.

Leta 2009 sem zapisal:

„Vedno bolj je v Sloveniji in po svetu viden obseg fenomena prikritih morišč in grobišč:

- 1. Po kratkem času trajanja, številu žrtev, načinu izvedbe in množičnosti gre za pojav, ki ga lahko primerjamo z največjimi zločini tako komunizma kot nacionalsocializma.*
- 2. Množični pomor vojnih ujetnikov in civilistov, ki ga ukaže in izvede titoistični režim, je največji mirnodobni zločin vseh časov na slovenskih tleh.*
- 3. Je največji pomor neoboroženih ljudi po 2. svetovni vojni v Evropi.*
- 4. Pomor več kot 15.000 neoboroženih prebivalcev Slovenije po 2. svetovni vojni je največji pomor neoboroženih prebivalcev Slovenije vseh časov.*
- 5. Slovenija je največje morišče Hrvatov v njihovi zgodovini ...“*

Letos so osnovne podatke o titoističnih moriščih in grobiščih na Hrvaškem objavili tudi Hrvati: našteji so več kot 900 lokacij s predvidoma okoli 90.000 žrtvami. V Srbiji imajo sezname z okoli 18.000 imeni žrtev. Svoje žrtve štejejo na primer Mihailovičevi četniki, ki navajajo 85.000 žrtev iz svojih vrst med vojno in po njej v Jugoslaviji. Svoje žrtve štejejo tudi pripadniki nemške manjšine, ki je v povojnih pomorih izgubila največji odstotek pripadnikov, več kot 50.000.

K temu pa je potrebno prišteti še neusmiljeno pobijanje vojnih ujetnikov nemške armade – med njimi so bili predvsem Nemci, pa tudi številni Avstrijci, nekaj Italijanov in pripadnikov drugih narodnosti. Odstotek pobitih in umrlih vojnih ujetnikov nemške armade je z morda več kot polovico mrtvih v Jugoslaviji višji kot v Sovjetski zvezi. Število mrtvih je po nemških ocenah do okoli 80.000.

Slovenija in slovenske manjšine so zaradi totalitarne agresije, vojne, rezistence, državljanske vojne in stalinistične revolucije utrpale več kot 100.000 smrtnih žrtev, stotisoče ljudi je prizadel totalitarni državni terorizem, kakor je razvidno iz tabele:

Povzročitelji in število žrtev	Fašizem	Nacional-socializem	Titoizem
Število vseh smrtnih žrtev	> 6.000	> 40.000	< > 30.000
Število pobitih vojnih ujetnikov in civilistov od vseh smrtnih žrtev	> 3.000	> 25.000	> 25.000
Interniranci, zaporniki, izgnanci, begunci	> 100.000	> 200.000	> 150.000

Rulitz v svoji regionalni študiji natančno locira, datira in s številnimi viri opiše usodno dogajanje maja 1945 na Koroškem. Njegove ugotovitve pa zarežejo tudi v titoistično mitologijo, saj jasno dokaže, da mit o 15. maju kot datumu zadnjih bojov druge svetovne vojne enostavno ni resničen. Prav tako nam njegov pregled pogajanj med Britanci in Titovo armado nakazuje, da je šlo za vezano trgovino, saj je bil umik jugoslovanske armade iz Koroške pogojen z britansko izročitvijo jugoslovanskih protikomunističnih beguncev.

Dragocene so tudi Rulitzeve ugotovitve o specifični koroški mitologiji, ki je prekrila nekatere grobove. S tem se dotika nesposobnosti družb v regiji Alpe–Jadran, da bi se odločno, v duhu demokratičnega spoštovanja resnice, pravice in človekovih pravic spoprijele z zločini svojih prednikov.

Titoizem ni mogel avtentično kritizirati fašizma in nacionalsocializma, saj so bile številne žrtve okupatorjev potem še žrtve titoizma. Tako je titoizem mnogo žrtev fašizma in nacionalsocializma izločil iz javnega spomina in ni poskrbel, da bi žrtve od držav naslednic dobile odškodnine, ki so jim pripadale. Podoben proces zamegljevanja fašistične in nacionalsocialistične preteklosti je potekal v obmejnih regijah Italije in Avstrije. Nič manj zapleteni in konfliktni pa niso bili odnosi drugod v nekdanji Jugoslaviji. Tudi del te nesposobnosti za odkrito spoprijemanje z bremenami zločinske preteklosti nam Rulitz dinamično dokumentira in valorizira.

Z objavo Rulitzeve raziskave Celovška Mohorjeva nadaljuje svoje prosvetljsko in protitotalitarno, čez železne in druge zavesesegajoče poslanstvo. S tem prispeva k razvoju demokratične koalicije proti totalitarnim pojavom in njihovim nosilcem, dedičem in zagovornikom, proti ekstremnim nacionalizmom v nacionalsocialistični ali nacionalkomunistični oz. titoistični obliki.

Jože Dežman
Direktor Arhiva Republike Slovenije

Evropsko ravnanje s preteklostjo

Mladi avstrijski zgodovinar dr. Florian Thomas Rulitz navaja v svoji knjigi izredne podatke, ki avstrijsko in evropsko javnost silijo, da se ukvarja z večinoma tabuiziranim in zelo tragičnim delom evropske zgodovine neposredno po drugi svetovni vojni. Gre za enega največjih in najhujših množičnih zločinov, ki ga je storil zmagoviti komunistični režim v neposrednem povojnem obdobju v vzhodnem, še do nedavna komunističnem delu Evrope.

Posebna vrednost te knjige je, da se ukvarja z nespregledljivimi sledovi povojnih množičnih zločinov jugoslovanskega komunističnega režima v območju južnega dela Avstrije, ki je po vojni pripadala k nekomunističnemu delu Evrope. Vsebina knjige je rezultat intenzivnega znanstvenega ukvarjanja, katerega izsledki postanejo popolnoma razumljivi šele, če dogodke v avstrijski zvezni deželi Koroški primerjamo z naslednjimi množičnimi povojnimi zločini v nekdanji Jugoslaviji. Razpravljanju o njih se je Zahodna Evropa (pre)trdovratno in (pre)dolgo izmikala.

Torej za Avstrijo in tudi Zahodno Evropo ni preprosto razumljivo, katero zgodovinsko resnico je začela ta knjiga odkrivati, in sili Zahodno Evropo, da se ukvarja tudi s tem delom tragične preteklosti. Tako bo današnja Evropa prisiljena soočiti se tudi s tem tematskim kompleksom. Kajti brez preteklosti ni sedanjosti in prihodnosti.

Druga svetovna vojna se je končala pred 66 leti, prav malo ljudi je še živih, ki morejo o dogodkih po koncu vojne še govoriti in neposredno poročati. Za večino ljudi, ki danes živijo v Evropi in po svetu, sta druga svetovna vojna in neposredno povojno obdobje že dolgo končana in oddaljena, zlasti zgodovina generacij, ki niso več na tem svetu. Za njihovo zgodovino zvemo zdaj iz knjig, filmov in iz različnih člankov. Danes živeči ljudje so večinoma prepričani, da jim je že vse znano in ne čutijo potrebe, da bi zvedeli še kaj novega iz te pomembne zgodovinske periode. Večina je prav tako prepričana, da druga svetovna vojna in neposredno povojno obdobje ne vplivata več na življenje današnjih ljudi, na njihove skupnosti in države.

Vsekakor se je soočenje s koncem druge svetovne vojne in neposrednega povojnega obdobja v evropskih državah nekdanjega komunističnega sveta šele začelo. Mnogo ljudi in ustanov pa se skuša izogniti konfrontaciji z dejstvi zadnjih desetletij. Temu pritisku javnega molka je podlegla tudi večina preživelih žrtev, njihovih potomcev in prijateljev. A zdaj si pred dejstvi ni več mogoče zapirati oči, zlasti ko izkopavanje za različne gradnje nepričakovano odkrije večja ali manjša množična grobišča, ki jih potem ni več mogoče prikriti.

Zmote o komunistični Jugoslaviji

Zahodnoevropska recepcija je postavljena pred temeljno vprašanje glede držav naslednic nekdanje komunistične Jugoslavije, ker je ta med hladno vojno igrala v očeh demokratičnega zahodnega sveta posebno vlogo. Komunistična Jugoslavija je dobivala iz zahodnega sveta gospodarsko in drugo pomoč, komunistična Jugoslavija je veljala v zahodnem svetu prav pristransko kot rajska oaza v peklu preostalega komunističnega sveta. Ta subjektivna predstava se v Zahodni Evropi tudi dvajset let po razpadu Jugoslavije in komunizma še vedno drži.

V knjigi „Črna knjiga o komunizmu“ so opisani in številčno ovrednoteni najhujši zločini komunističnih režimov v vseh prejšnjih in sedanjih komunističnih deželah do leta 1990. Domnevno skupno število smrtnih žrtev kot posledica komunističnih režimov po svetu je zastrašujoče, navedeno število znaša okrog 90 milijonov. V „Črni knjigi o komunizmu“ pa so popolnoma zamolčani tako komunistična Jugoslavija kot tudi ogromni povojni množični zločini in drugo strahovito nasilje ter kršenje človekovih pravic.

Enostavno in kompleksno dejansko stanje kaže, da je štel jugoslovanski komunistični režim sploh med najbolj zločinske. V primerjavi s številom prebivalstva je režim v komunistični Jugoslaviji usmrtil višji odstotek ljudi kot v vseh drugih evropskih državah. To se vidi v točnih podatkih o duhovščini. Samo na hrvaško govorečih področjih so komunisti usmrtili 664 duhovnikov, redovnic in bogoslovcev. To je več kot skupno število usmrtitev duhovnikov v vseh drugih komunističnih državah v Evropi.

Za oznako jugoslovanskega komunizma je značilno, da so se kompleksne evropske komunistične dežele (Češkoslovaška in evropski del Sovjetske zveze) mirno razšle, nekdanja Jugoslavija pa je razpadla med brutalnimi oboroženimi spori.

Med hladno vojno in tudi po njej je gojil zahodni svet pozitivno javno podobo Josipa Broza Tita, čeprav je on več kot štiri desetletja vodil jugoslovansko komunistično stranko in do svoje smrti vladal kot diktator. Josip Broz Tito je bil ključna oseba pri vseh vojaških in političnih odločitvah jugoslovanskega komunističnega sistema tako pred kot med vojno in po njej do smrti leta 1980.

Formalno je bil vodja komunistične stranke in šef izvršilne oblasti, pa tudi vrhovni poveljnik vojske in edina simbolična kulturna figura jugoslovanskega komunizma. Bil je fizično navzoč ob vseh važnejših odločitvah. Na podlagi tega dejstva in tudi zaradi številnih medvojnih in kasnejših zločinov – tudi v letih zatiranja, ki ga je izvajal totalitarni komunistični režim v Jugoslaviji – prištevajo številni raziskovalci Tita med deset največjih množičnih morilcev 20. stoletja.

Ob ukvarjanju z nedopovedljivimi grozovitostmi jugoslovanskega režima nas raziskave in knjiga F. T. Rulitza privedejo nazaj k dogodkom in odgovarjajo na temeljno vprašanje: Kdo je po drugi svetovni vojni zapustil prikrita množična grobišča tudi na avstrijskih področjih, zakaj in v kakšnih okoliščinah? Najvažnejše je, kdo so žrtve, pokopane v teh grobiščih?

Zato je treba ob branju osupljivih izidov raziskav v knjigi F. T. Rulitza vedeti za naslednja dejstva, ki uokvirjajo Rulitzeva spoznanja.

Teorija in praksa komunizma

Komunistična stranka Jugoslavije (KPJ) je v nekdanji Jugoslaviji prišla na oblast kot posledica razvoja po koncu druge svetovne vojne. Vse od ustanovitve (1919) je bila KPJ sekcija (podružnica) Komunistične internacionale (Kominterne), ki je bila mednarodno orodje Sovjetske zveze kot največje komunistične države. Dejansko KPJ ni bila izjema, kajti večina komunističnih strank, levih sindikatov in drugih organizacij v evropskih in zunajevropskih deželah je bila tudi del Kominterne. Temeljna ideja in politika tega dobro organiziranega in centraliziranega komunističnega sveta je bila izvedba svetovne revolucije, ki je imela za cilj vse druge državne oblike nasilno porušiti in vzpostaviti totalitarni komunistični svetovni red.

Komunizem ni dopustil niti teoretične niti praktične možnosti za vpekljavo komunizma po mirni poti, temveč le z neomejenim revolucionarnim nasiljem. Prav tako je bila v skladu s komunistično teorijo in prakso po revolucionarnem prevzemu oblasti uvedena diktatura proletariata – komunisti so to imenovali „največji in najneprizanesljivejši spopad v zgodovini“ – oz. je bila diktatura proletariata postrevolucionarni obračun, s katerim je komunistična vlada fizično, duhovno in simbolično izvedla uničenje ljudi, imetja, idej in simbolov, ki so bili komunističnemu režimu in komunistični doktrini nezaželeni. Komunizmu je bilo nezaželeno in sovražno vse, kar mu ni ustrezalo.

Na podlagi takih ekstremnih ideoloških temeljev komunistične stranke so bili njeni člani vzgojeni v silnem sovraštvu, da so potem sistematično izvajali neomejeno revolucionarno in postrevolucionarno nasilje. Iz tega razloga je pomembno poznati komunistično politično doktrino, da je mogoče dojeti vse ogromno sistematično, fizično in duhovno posilstvo, kakršno so vsi komunistični sistemi izvedli po prevzemu oblasti.

Komunistična Jugoslavija je bila le del komunistične planetarne katastrofe, ki je opustošila svet 20. stoletja.

Vojna strategija jugoslovanskih komunistov

Komunistična partija Jugoslavije (KPJ) je stopila v drugo svetovno vojno z zelo jasnimi komunističnimi revolucionarnimi cilji, katerim so morali biti podrejeni vsi vojaški in politični koraki jugoslovanskih komunistov. Med vojno so komunisti trdovratno zbirali vse podrobne informacije ne le o vojnih nasprotnikih, temveč tudi o normalnih državljanih, ki se niso udeleževali vojne, a bi po vojni mogli biti politični tekmeci. Vse te osebe so na spiskih enostavno poimenovali za „ljudske sovražnike in vojne zločince“ ter pripravljali svojo vojaško in politično ureditev „za zadnjo in odločilno bitko povojnega časa“, ko bi fizično uničili te za komunistični režim nezaželene osebe.

Jugoslovanski komunistični sistem je že zadnja leta vojne polagoma v nekaterih delih Jugoslavije od jugovzhoda do severozahoda vzpostavil svojo oblast. Brž ko so komunisti prevzeli oblast nad določenim ozemljem, so začeli brez soočenja množično izvrševati smrtno kazen nad delom nezaželenih oseb, druge nezaželene pa so internirali v številnih taboriščih in zaporih. Tako je npr. komunistčna oblast v hrvaškem mestu Dubrovniku in v južni Hrvaški izvedla več množičnih usmrtitev že oktobra 1944.

Ko je prebivalstvo spoznalo zločine komunistov, je v strahu bežalo s področij, ki so jih bile zavzele komunistične enote. Tako se je v Zagrebu nabrala ogromna množica beguncev le nekaj tednov pred koncem vojne in je morala tam vzdržati s konjskimi vpregami sredi prenapolnjenih cest in mestnih parkov.

V okolici Zagreba se je pomikalo nekaj sto tisoč nemških vojakov med svojim umikom iz južne Evrope v Nemčijo. Vojaške enote Neodvisne države Hrvaške (NDH) so zasedle vojaške položaje na robu mesta Zagreba in naj bi se tam uprle vojski jugoslovanskih komunistov.

Štiri dni pred koncem vojne v Evropi so oblastniki NDH nenadoma sklenili, naj se vojaške enote NDH umaknejo v Avstrijo in se tam predajo armadi zahodnih zaveznikov. Hkrati s hrvaškimi vojaškimi enotami se je pomikala velika kolona beguncev proti Avstriji. V tej zmešnjavi neorganiziranega in nepripravljenega umika iz Zagreba in njegove okolice se je umikalo preko Slovenije v Avstrijo okrog 200.000 hrvaških vojakov, za njimi pa približno 500.000 hrvaških civilistov.

Že dva meseca pred tem je imelo komunistično vojaško in politično vodstvo jasno strategijo: glavnina komunistične vojske naj se pomika po stranskih poteh, se izogiba spopadam in zapre dostop do meje z Italijo in Avstrijo. Cilj je bil, premaganim vojaškim enotam in civilistom preprečiti, da bi zapustili jugoslovansko ozemlje, zato je bila sprejeta odločitev „sovražnika brezpogojno uničiti“.

Jugoslovanska komunistična vojska je že v začetku maja 1945 dosegla Trst in zaprla mejo v Italijo in nato še mejo v Avstrijo, preden so obsežne kolone hrvaških civilistov in vojakov dospele do avstrijske meje.

Povrh tega so jugoslovanske komunistične enote zasedle južni del Avstrije (Koroško) istočasno z zavezniškimi britanskimi enotami. S tem je nastala večtedenska dramatična vojaško-politična kriza, ki je privedla skoraj do oboroženega spopada, ko so britanske enote zahtevale, da mora jugoslovanska komunistična vojska zapustiti avstrijsko državno ozemlje, kar so Jugoslovani odklonili.

Hrvaški vojski je uspelo prebiti obroč jugoslovanske vojske v več smereh, tako da se je približno 150.000 hrvaškim civilistom in vojakom posrečilo stopiti na avstrijsko ozemlje. Nekaj desettisočev civilistov in vojakov se je ustavilo na pliberškem polju, preostali pa so se porazgubili po Koroškem.

Na pliberškem polju so se Hrvati predali britanski armadi, ta jih je v teku enega dneva – po prevari in s prekršitvijo mednarodnega humanitarnega in vojnega prava – izročila v roke jugoslovanskemu komunističnemu rablju. Po drugih koroških krajih so britanske čete v naslednjih tednih lovile hrvaške civiliste in vojaške, da so jih nato predale jugoslovanski vojski. Na ta način so Britanci izročili jugoslovanskim rabljem nekaj tisoč Hrvatov.

Britanski in tudi jugoslovanski dokumenti pričajo o kompleksnih vojaško-političnih dogodkih, ki so se odigrali na avstrijskem ozemlju. Na eni strani je šlo za silovit spor vojaško-političnih interesov zahodnih zaveznikov (Britancev) z njihovimi komunističnimi zavezniki (Jugoslavijo), ki bi se bil skoraj sprevrgel v vojno.

Na drugi strani so – ko je napetost še trajala – britanske in jugoslovanske enote idilično sodelovale pri lovu na Hrvate in druge civilne in vojaške begunce. V tem smislu je gotovo prišlo do meddržavnega britansko-jugoslovanskega dogovora, v katerem je bila izročitev Hrvatov cena za umik jugoslovanskih enot z avstrijskega ozemlja.

Tistega tragičnega maja 1945 se je marsikaj odigralo na pliberškem polju in v drugih predelih južne Avstrije, kar do danes ni bilo znanstveno raziskano. To ogromno vrzel neznanja skuša zapolniti knjiga F. T. Rulitza. V tej knjigi pa pridejo do besede tudi neme priče. Žrtve ne govorijo v kakem metafizičnem jeziku, ampak s svojimi fizičnimi ostanki v zdaj odkritih grobiščih. Če bodo živi zdaj zaprli svoje oči in ušesa, se bodo morali vendar človeški čuti ukvarjati z mrtvaškimi kostmi.

Razsežnost jugoslovanskih poveljnih zločinov nad Hrvati

Tu ne gre za obrobne zadeve. Kajti že do danes so nesistematične študije ugotovile v Sloveniji nad 600 „neznanih“ množičnih grobišč, na Hrvaškem pa več kot 900, ki naj bi skrivala pred javnostjo žrtve strahovitih poveljnih zločinov jugoslovanskega komunističnega režima. Povrh tega se pogosto najdejo nadaljnja grobišča. Le majhen del teh grobišč je bil strokovno raziskan.

Do sedaj je bilo z delnimi izkopi in sondiranjem ugotovljeno, da je v Sloveniji največje grobišče v gozdu Tezno (pri Mariboru), kjer so kosti 15.000–20.000 mrtvih, od teh večina Hrvatov. Na Hrvaškem so bili med izkopavanjem na Maclju (pri Krapini) najdeni ostanki 12.000–50.000 usmrčenih Hrvatov.

Raziskavanje komunističnih množičnih zločinov v Sloveniji in na Hrvaškem ovira še danes mnogo sistematičnih zadržkov, ki naj otežijo obsežno raziskavo tragične resnice. Tudi v Avstriji doslej še ni bilo prav veliko storjenega. Južni predeli Avstrije so namreč bistveni del tistega poglavja poveljne zgodovine, ki govori o jugoslovanskih komunističnih zločinih. Iz listin in izjav prič pa izvemo, da so se najboljše množične usmrtitve v poveljnem času dogajale na jugoslovanskem državnem ozemlju.

Na drugi strani pa dokumenti, izjave prič in odkritja doslej prikritih grobišč na Koroškem razločno kažejo, da so začele jugoslovanske komunistične enote izvajati poveljne zločine nad Hrvati in drugimi že na avstrijskem ozemlju.

Zgodovinska lekcija

S tem dejstvom se začne soočenje v znanstveni raziskavi, kot je bila objavljena v knjigi mladega avstrijskega zgodovinarja F. T. Rulitza. To je spodbudno znamenje za mlade evropske generacije, da imajo v sebi moč Evrope popolnoma osvoboditi hude teže tragičnih izkušenj, ker je bilo v institucijah evropskih držav in v evropskih institucijah za integracijo objektivno ukvarjanje s tem zamujeno.

Ta knjiga je znamenje, da stopa v evropski javnosti na oder dostojna mlada generacija, razumevajoč besede, ki jih je že davno izrekel Elie Wiesel, preživela žrtev holokavsta: „Tisti, ki žrtve zamolčijo, jih znova usmrtijo.“

Zagreb, Hrvaška, v maju 2011

Prof. dr. sc. Josip Jurčević

hrvaški zgodovinar (univerzitetni predavatelj), leta 2009 je bil kandidat za hrvaškega predsednika

Predgovor avtorja

Že kot otrok sem slišal pripovedovati in razpravljati o drugi svetovni vojni in povojnem času. Posebno pozornost so vzbudili opisi beguncev iz Jugoslavije leta 1945 in boji med bežečimi enotami (slovenskimi domobranci, četniki in ustaši) ter jugoslovansko armado po dnevu kapitulacije (8. maja 1945) na Koroškem. Po pripovedovanju starejšega prebivalstva v Rožu je šlo za zadnji spopad v notranjejugoslovanski državljanski vojni. Kasneje sem zvedel od nemškega vojaka, ki je dogodke maja 1945 sam doživel, da je bilo več prehodnih bojev po uradnem koncu druge svetovne vojne. Tudi moj stari stric Johann Adlaßnig iz Kotmare vasi, ki je bil priča bojev med partizani in slovenskimi domobranci, je pripovedoval. Na podstrešju pri starih starših sem med iskanjem poštних znamk našel vojaško pošto mojega starega očeta Filipa Adlaßniga iz druge svetovne vojne. Iz pisem sem mogel razbrati, da je bil moj ded dodeljen obmejni straži v „boju proti partizanom na Koroškem in Gorenjskem“.¹

Ob raznih družinskih srečanjih se je pogosto govorilo o dogodkih v maju 1945, izmenjavalo doživljaje in s tem ustvarjalo – seveda subjektivne – slike preteklosti. Tako je bilo tudi ob materinskih dnevih, ko sta nas obiskala moja stara teta Katarina in njen sin Friedl. V Pliberku so se vsako leto na materinski dan spominjali pokojnih družinskih članov in žrtev „partizanske justice“ v maju 1945. Ena teh žrtev je bil mož tete Katarine, Aleksander Reiter, ki je bil maja 1945 skupno s svojo sestro Marijo Petrei nasilno odveden iz Pliberka v Jugoslavijo. In moj stari stric ni bil ne član ne simpatizer nacionalsocialističnega svetovnega nazora, nasprotno: najbrž mu je bilo zaradi njegove meščansko-konservativno-katoliške usmerjenosti prepovedano do maja 1945 društveno in poklicno delovanje.²

Friedl, ki je svojo mladost preživel v Pliberku, je pripovedoval, da so bile v Pliberku poleg partizanov tudi množice hrvaških beguncev. V uti poleg stanovanjske hiše na Kolodvorski cesti (Bahnhofstraße) se je do odhoda jugoslovanske vojske skrival ustaški oficir. Mati Katarina se je zato bala, da bi partizani ob odkritju ubeglega vojaka izvedli zelo hude represalije proti družini. Ustaški oficir se je verjetno zavedal, v kako neugodnem položaju so bili vsi. Begunska pot ga je vodila na drugo stran oceana. V zvezi s to življenjsko usodo sem prvič slišal o na Koroškem komaj znani hrvaški

¹ Pisal je, da so „banditi“ – tako so nemški vojaki imenovali partizane – „požigali, morili, napadali kmečke domove in ukradli celo cerkveni zvon“. Nadalje sem mogel iz pisanja povzeti, da je moj stari oče z enotami gorenjskih domobrancev stražil različne objekte pred partizanskimi napadi. Johann Adlaßnig, priča iz Kotmare vasi, v pogovoru.

² Elste/Koschat/Strohmaier: Opfer, Täter, Denunzianten, str. 76 sl., 78, 375 in 378.

množični prireditvi. To je bilo v devetdesetih letih dvajsetega stoletja vsako leto na materinski dan spominsko zborovanje nacionalnih in protikomunističnih Hrvatov. Friedl je govoril o množicah ljudi, ki so predvsem po izjavi o neodvisnosti Hrvaške v devetdesetih letih romale v avstrijski Pliberk.³ Kasneje sem se odločil, da si sam ogledam to prireditev, in sem med svojim študijem zgodovine dobil priložnost, da se z zadevo pobliže znanstveno ukvarjam.

Moja družina je imela tudi znance, ki so bili maja 1945 zapustili Slovenijo na begu pred komunističnimi oblastniki, npr. begunca Franc Mlinar in Franc Schmalz. Od imenovanih sem zvedel, da živijo njihovi družinski člani raztreseni po vsem svetu.

Drugo poleg drugega ležeči grobišči „rdečih gardistov“ (partizanov) in usmrčenih „slovenskih belogardistov“ (pripadnikov slovenskega domobranstva) in civilistov na pokopališču v Glinjah sta še stopnjevali mojo radovednost, kaj se je tiste dni na Koroškem v resnici dogajalo. Moja socializacija v obmejni deželi Koroški, pojav koroških „Vindišarjev“ – oznaka „windisch“ končno ni nič drugega kot staro nemško ime za slovenščino na Koroškem – katerih nasprotje so „narodno zavedni“ koroški Slovenci, dolgotrajni jezikovni spor in spori zaradi krajevnih napisov so poleg tega zgodaj zbudili moje zanimanje za zgodovino Koroške in alpsko-jadranskega prostora.

Med svojimi raziskavami sem prišel v stik z nekdanjimi partizani in žrtvami nacistične nasilne oblasti. Spoznal sem tudi različno gledanje na zgodovino in srečal Korošce, ki so se pridružili partizanom ali so jih podpirali iz upornosti proti nacističnemu režimu. Spoznal sem, kako mnogoplastno je bilo to nasprotovanje ne le v Jugoslaviji, temveč tudi na južnem Koroškem.⁴ Spoznal sem tudi prebežnike, ki so v prelomnih dneh iz oportunističnih razlogov prestopili na partizansko stran.⁵

Za zgodovinopisje, ki se ravna po zgodovinsko-znanstvenih merilih, pa naštevanje ali obračunavanje zločinov ni primerno, prav tako ne juristična rzsodba o obnašanju sodobnikov v „letih katastrofe“. V prvi vrsti gre za kar se da zvesto zgodovinsko rekonstrukcijo političnega ozadja, ki je privedlo do dogodkov maja 1945 na Koroškem.

³ Friedl Reiter, priča iz Pliberka, v pogovoru.

⁴ Poleg partizanov so iz ubežnikov iz nemške vojske nastali tako imenovani „horne može“, ki so se do konca vojne skrivali v gozdovih. Ulrich Bisaro, priča iz Borovelj, v pogovoru; prim. Wadl/Ogris: Die Partisanen in Kärnten, str. 31.

⁵ Willi Kersche, priča dogodkov v Pliberku, v pogovoru.

„Znanstvena monografija spada k temeljnim raziskavam dogajanja na Koroškem ob oz. takoj po koncu 2. svetovne vojne. Tja so se namreč zatekle različne protikomunistične vojaške enote iz jugoslovanskega prostora: slovenski domobranci oz. Slovenska narodna vojska, četniki, domobranci in ustaši, pa tudi številni civilisti različnih jugoslovanskih narodnosti. Sicer obstajajo študije posameznih področij, tako študije o prikritih grobiščih, o žrtvah vojne in revolucije ter angleški odgovornosti za repatriacijo brez mednarodnopravne podlage, vendar je veliko vprašanj še neodgovorjenih. Tako je neobdelano celotno področje avstrijske Koroške in delovanje partizanskih čet oz. jugoslovanske armade tam. Prav to pa je predmet raziskave avstrijskega zgodovinarja Thomasa Floriana Rulitza, ki je na podlagi angleških dokumentov, predvsem pa dokumentov iz avstrijskih arhivov podal objektivno sliko dogodkov, zadnjih spopadov, prikritih morišč in grobišč na Koroškem, predvsem na področju Pliberka in Velikovca. Pri tem je našel odgovore tudi na nekatera sporna vprašanja.“

(Iz recenzije doc. dr. Tamare Griesser-Pečar)